

het doel van het boek: studenten en afgestudeerden op weg helpen in het land van het kwalitatief onderzoek. Daarbij tracht ik voor hen een navigatiesysteem te zijn. In hoofdstuk 1 leg ik uit waardoor kwalitatief onderzoek zich kenmerkt. Dat is voldoende voor lezers om na te gaan of dat wat ze willen gaan doen, kwalitatief onderzoek is en of ze dat bij nader inzien wel willen. Ik laat hen verschillende resultaten zien en illustreer dat de uitkomsten van de structurele variant, bijvoorbeeld een studie met een conversatieanalytische aanpak, anders zijn dan van studies waarin een interpretatieve variant wordt gehanteerd, zoals de gefundeerde theoriebenadering.

Binnen de interpretatieve variant bestaan weer verschillende aanpakken. Op basis van deze inventarisatie kunnen onderzoekers hun eigen positie bepalen en kijken langs welke weg ze hun doel willen bereiken. Vervolgens is mijn inschatting dat men besluit om een generieke vorm van kwalitatief onderzoek te doen, dan wel dat men zich zal verdiepen in een bepaalde hoofdvorm. Probleem is dat het al snel een gedoe wordt met termen. Zo zijn er boeken en artikelen over de etnografie waarin bij de analyse wordt gegrepen naar methoden en technieken uit de gefundeerde theoriebenadering. De term 'kwalitatieve survey' zul je niet veel tegenkomen. Een casestudy kan zowel kwantitatief als kwalitatief worden aangepakt en ook combinaties zijn mogelijk. En alhoewel het geen simpele materie is, neemt de verwarring soms onnodig toe. En dat is niet de reden dat men het boek heeft opgezocht, die is namelijk meestal simpel: waar moet ik aan denken en wat moet ik doen bij een kwalitatief onderzoek, in het bijzonder de kwalitatieve analyse? En in die behoefte heb ik proberen te voorzien.

Vervolgens vindt Jansen nog een schoonheidsfoutje in de vertaling van de termen 'open', 'axiaal' en 'selectief coderen'. Ik heb hierbij zo veel mogelijk aangesloten bij wat er in andere boeken staat om verwarring te voorkomen wanneer lezers deze boeken raadplegen. Ik hoop ook dat ze dit doen en beveel het zelfs aan. Niet voor niets heb ik vele verwijzingen gegeven van recente literatuur voor onderzoekers die niet alle literatuur die verschijnt, kunnen bijhouden. Toch blijkt uit de recensie dat Jansen de door hem naar voren gebrachte minpuntjes niet vreselijk belangrijk vindt: het lijkt hem voor diverse doelgroepen een prettig boek, bruikbaar en inspirerend. En dat was precies wat ik ermee beoogde toen ik in het voorwoord schreef dat ik hoopte dat mensen met het boek aan de slag zouden kunnen gaan en dat de voorbeelden enthousiasmerend zouden zijn.

Antimethode?

Indrukken van John Laws After method: mess in social science research

Paul ten Have

Law, J. *After method: mess in social science research*. London/New York: Routledge, 2004, 200 pagina's, ISBN 0-415-34174-4 hbk £ 70,00, ISBN 0-415-34175-2 pbk £ 23,99.

This book is a startling, controversial and original manifesto for a complete review of research methods and methodology in the social sciences and a must read for anyone involved in this area. Dat zegt de uitgever tenminste en er zit wel wat in.

John Law

Om dit boek te plaatsen is het nuttig om eerst uit te leggen wie de auteur is. John Law, hoogleraar sociologie en technology studies aan Lancaster University in Engeland, is een van de bekendste auteurs op het gebied van wetenschaps- en technologieonderzoek. Hij wordt daarin met name verbonden met de zogenoemde *Actor Network Theory* (ANT), ontwikkeld door Michel Callon en Bruno Latour. Daarin worden allerlei vanzelfsprekendheden, zowel in het dagelijkse leven als in het denken over wetenschap en techniek, 'op losse schroeven gezet'. Zo omvat het begrip *actor* in die benadering niet alleen mensen, maar ook dingen, praktijken en ideeën. Dat alleen al is even wennen voor kwalitatieve onderzoekers die gewend zijn de sociale wereld te zien vanuit een '*actor-perspectief*', oftewel personen en hun gezindheid. Zo heeft John Law in een opstel uit 1987 de expansie van Portugal als zeevarende natie in de zestiende en zeventiende eeuw geanalyseerd. Hij doet dat in termen van de conflictueuze ontwikkeling van een systeem of netwerk van heterogene, ongelijksoortige elementen, menselijke en materiële, waaruit via een proces van *heterogeneous engineering* een relatief stabiele 'oplossing' ontstaat. Hij benadrukt dat die zeer verschillende elementen toch in principe als gelijkwaardig moeten worden behandeld, waarbij hij zich met name verzet tegen de neiging om 'het sociale' als de ultieme verklaringsgrond aan te voeren.

Het boek

De kern van het betoog in *After Method* is, ten eerste, dat onderzoeksmethoden niet alleen dienen om sociale werkelijkheden te beschrijven, maar dat ze deze ook mede scheppen. Methoden hebben zodoende onvermijdelijk mede een politiek karakter, zodat het zin heeft erover na te denken welke werkelijkheden men wenst te scheppen. Ten tweede stelt hij dat de huidige onderzoeksmethoden uit zijn op helderheid en precisie. Daarmee wordt voorbijgegaan aan ideeën dat allerlei zaken eerder *fluid*, *elusive* of *multiple* dan stabiel, bepaalbaar en enkelvoudig zouden kunnen zijn. Daarom, vindt hij, moeten onderzoeksmethoden opnieuw worden 'uitgevonden', of ten minste doordacht, om in staat te zijn zich rekenschap te geven van de *messiness* – de vloeibaarheid, vluchtigheid en meervoudigheid – van de werkelijkheid.

Het boek bevat acht hoofdstukken, die met enige regelmaat worden onderbroken door zijdelingse uitwerkingen van geassocieerde onderwerpen en die meestal worden afgesloten door een afzonderlijke *interlude*. De hoofdstuktitels geven een eerste indruk van de behandelde thema's: 1: *After method: an introduction*, 2: *Scientific practices*, 3: *Multiple worlds*, 4: *Fluid results*, 5: *Elusive objects*, 6: *Non-conventional forms*, 7: *Imagination and narrative* en 8: *Conclusion: ontological politics and after*. In het eerste hoofdstuk wordt de problematiek in brede termen geïntroduceerd, terwijl in het laatste het betoog in concluderende zin wordt afgesloten (zij het met een in veel opzichten open einde). In de tussenvolgende hoofdstukken wordt steeds een thema ontwikkeld onder verwijzing naar een of enkele empirische studies,

onder meer van Latour & Woolgar, Annemarie Mol en Law zelf, en naar ander empirisch materiaal. Dat helpt om de lezer wat houvast te geven in het verder toch erg abstracte betoog. Al doende ontwikkelt Law een tamelijk eigenzinnig vocabulaire, wat het geven van een begrijpelijke samenvatting bemoeilijkt. Hij gebruikt dat om een visie op 'methode' te ontwikkelen waarin verschillende thema's worden vervlochten. Centraal staat dat conventionele methodologische opvattingen te beperkt zijn, omdat ze de wereld opvatten als bestaande uit *a set of fairly specific, determinate, and more or less identifiable processes*. Daarmee wordt, zo stelt hij, tekortgedaan aan het vage, vloeiende, meervoudige van de werkelijkheid. Hij verwerpt conventionele, bijvoorbeeld kwantitatieve, methoden niet want ze kunnen heel nuttig zijn voor de dingen waarin ze goed zijn, bijvoorbeeld grootschalige verbanden blootleggen. Maar hij bepleit een denken over methoden dat breder, lossler, meer 'genereus' is dan wat nu wordt onderwezen, om ook recht te doen aan aspecten van de werkelijkheid die niet enkelvoudig, definitief en bepaalbaar zijn. Dat is extra belangrijk omdat methoden, zoals gezegd, niet alleen werkzaam zijn in het weergeven van een al bestaande werkelijkheid, maar tevens werkelijkheden produceren. Daarmee wordt methodologie ook een morele en politieke kwestie. In elke methode worden sommige zaken naar voren gehaald, en zo 'waar gemaakt', terwijl andere worden weggeduwd of genegeerd, en zo 'niet waar gemaakt'.

Het is niet zo dat Law bepaalde methoden propageert of voorstelt. Het gaat hem erom een meer open, genereuze manier van denken en debatteren over methoden te bevorderen, waarin allerlei conventionele uitgangspunten en grondslagen ter discussie staan. Als er geen algemene, universele werkelijkheid bestaat, alleen een veelheid van werkelijkheden, en als praktijken, waaronder onderzoeksmethoden, mede werkelijkheden produceren, zijn er ook geen vaste criteria of universeel aanbevelenswaardige werkwijzen. Dan moet er steeds opnieuw, in elke situatie, worden uitgevonden hoe men iets aan zou moeten pakken. Law draagt twijfels aan, stelt vragen, maar geeft niet echt antwoorden. Dat is ook consequent als je zijn verruiming van uitgangspunten accepteert.

Conclusie

After method is geen gemakkelijk boek. Law schrijft 'tastend', 'kronkelig', maar tegelijk ook 'stevig' en 'prikkelend'. Wat ik zijn eigenzinnige vocabulaire noemde, maakt het ook niet echt gemakkelijk. Het is een boek voor mensen die erkennen dat ze 'zoekende' zijn, zonder erop te rekenen dat ze op een gegeven moment iets vinden, een grondslag, een springplank of iets dergelijks. Wat Law brengt is, kortom, geen herhaling van een wat simplistisch 'constructivisme', maar een goed doordacht en geïllustreerd aantal stappen verder.

Literatuur

Law, J. (1987). Technology and heterogeneous engineering: the case of Portuguese expansion. In: W.E. Bijker, Th.P. Hughes, Trevor Pinch (eds.). *The social construction of technological systems: New directions in the sociology and history of technology*. Cambridge, Mass.: MIT Press, III-34.